

Georg SCHMIDT, *Die Reiter der Apokalypse. Geschichte des Dreissigjährigen Krieges*, München 2018, 810 s.

Na konci roku, ve kterém si připomínáme nejen vznik Československé republiky a další „osmičky“ dvacátého století, ale také čtyři sta let od vypuknutí třicetileté války a tři sta sedmdesát od jejího ukončení, již lze konstatovat, že v české historické obci bylo, jak se dalo očekávat, první před druhým výrazně upřednostněno. Kromě dvoudílného opusu Radka Fukaly se na český knižní trh nedostaly ani žádné další zásadnější přehledové práce o tomto bouřlivém a přelomovém období. V sousedním Německu, jak se dalo také očekávat, je ovšem situace zcela odlišná – tamní pulvy doslova zaplavilo množství knih, jejichž cílem je seznámit čtenářské publikum s událostmi (nejen) let 1618–1648, a to nejrůznějšími literárními formami a historiografickými metodami. Např. Johannes Burkhardt se vydal cestou interpretace událostí při naprostém potlačení faktografických údajů, zatímco Hans Medick se primárně opřel o dobové výpovědi.

Profesor jenské univerzity a renomovaný odborník na německé rané novověké dějiny Georg Schmidt k problematice přistoupil „tradičním“ způsobem, aby ovšem ve finále dospěl k již méně „tradičním“ závěrům. Jeho dějiny třicetileté války jsou monumentálním vylíčením i prehistorie tohoto ozbrojeného konfliktu a jeho v mnoha ohledech fatálních důsledků, především pro Říši. Apokalyptické jezdce představovaly hlad, nemoci a válka, které tehdy zasávaly smrt napříč středoevropským prostorem a některé oblasti takřka vylidnily. Tato tři lidská neštěstí ale navzdory titulu díla v samotném centru Schmidtovy pozornosti nestojí, autor se drží vojensko-politické linie, od níž nicméně pravidelně odbočuje k sociálním, hospodářským či kulturním tématům. Bohatě rovněž využívá svědectví dobových kronikářů (Volkmar Happe, Hans Heberle či žoldněř Peter Hagendorf). A snaží se – jak je k tomu dnes v německojazyčné odborné literatuře dominující tendence – bořit mýtus třicetileté války coby války náboženské. Vždyť proti sobě válčili katoličtí Habsburkové a Francouzi, nebo naopak luteránští Sasové se stejně smýšlejícími Švédy, nehledě na to, že v čele bojujících armád stáli důstojníci, jejichž víra se lišila od víry těch, za něž bojovali, o prostých vojácích ani nemluvě.

Svou knihu, rozdělenou do tří částí (před válkou, válka, mír) Schmidt začíná prologem, v němž se soustředí vedle pojmu apokalyptických jezdců na nebeský úkaz, kometu, již tehdejší evropští obyvatelé mohli pozorovat a jež měla věštít nadcházející katastrofy. Poté se již velmi obsírně věnuje kořenům třicetileté války a provází čtenáře německou reformací, tureckou otázkou,

nizozemskou revolucí a francouzskými náboženskými válkami, ale i tzv. malou dobou ledovou nebo pronásledováním čarodějnic. Ústředním bodem je samozřejmě Říše, v níž se měl celý konflikt (jen s malými a krátkodobými přesahy) také odvinout. Zde vznikla kvůli bavorským přehmatům protestantská Unie, vzápětí následovaná katolickou Ligou, zde došlo ke sporu mezi habsburskými bratry i k několika ozbrojeným střetům, jako k válce o Jülich a Kleve. Takto vyzbrojen přechází Schmidt k událostem v Čechách coby roznětce války třicetileté. Ačkoli z českých autorů, zabývajících se tímto tématem, zná pouze ty, kteří své poznatky publikovali německy, nelze jeho interpretaci českého dění nic zásadního vytknout. Dokonce ani nešvar mnohých zahraničních kolegů v podobě komolení českých jmen se zde neobjevuje. Z Čech válka přeskočila, společně s autorem, do Falce, odsud pak díky Dánům na sever. To už se na scéně ovšem objevil Valdštejn, jehož hvězdný vzestup si vysloužil speciální Schmidtovu pozornost, strmý pád posléze zrovna tak. Mezitím podrobně sledujeme tažení Mansfelda a dánského krále Kristiána IV., po jejich pacifikaci a kontroverzním restitučním ediktu zásah „Lva ze Severu“, švédského panovníka Gustava II. Adolfa. Důkladně se Schmidt zastavuje u pražského míru roku 1635, který u současníků vzbudil naději, že by boje mohl ukončit, což se ukázalo být pouhou iluzí – válka pokračovala dalších dlouhých třináct let, navíc svou nejbrutálnější fází. Autor si tudíž logicky pokládá otázku, proč se muselo utrpení obyvatel Říše prodlužovat a vysvětluje to tehdejšími mocenskými konstelacemi (vstup Francie do války proti Habsburkům) i tím, že rozpustit armádu nebylo v dané situaci jednoduché, protože to bylo dražší než ji nadále živit. Společně se Schmidtem tak můžeme sledovat nová švédská (a francouzská) vítězství i bojová vystoupení Bernarda Výmarského a nezlomného Hesenska. Všeobecné vyčerpání nakonec muselo zúčastněné přivést k mírovým jednáním, pojednání o nichž tvoří třetí část recenzované knihy. Autor v ní upozorňuje na všechny související problémy, výběrem lokalit počínajíc, ceremoniálními spory pokračujíc, a především neschopností sjednotit se na uspokojivém konsensu končíc. Výklad tu ale správně nekončí ve Vestfálsku, nýbrž až v Norimberku na exekčním sněmu, kde byla definitivně vyřešena palčivá záležitost válečných odškodnění. Na závěr kniha bilancuje důsledky třicetileté války, předně její dopady na obyvatelstvo (a jeho počet), na hospodářství, školství a kulturu, ale samozřejmě také na politiku a konfesní problematiku. V epilogu pak ještě Schmidt pojednal o traumatu (mj. polemika ohledně vržení zničeného Německa o mnoho let zpátky) a mýtu třicetileté války, jenž se projevil v nacionalismech 19. a 20. století.

„Apokalyptičtí jezdcí“ sice nejsou založeni na vlastním autorově archívním výzkumu, ale prokazují jeho erudici a široký badatelský rozhled po odborné, převážně německy psané literatuře a editovaných pramenech. Schmidtův výklad je navzdory svému rozsahu svižný a svěží, proložený svědectvími současníků i několika výběrovými ilustracemi (např. včetně známého Slavatova votivního obrazu ze zámku v Telči, vztahujícímu se k pražské defenestraci). Na předním přیدهšti nechybí mapa Říše na počátku třicetileté války, na zadním přیدهšti mapa geopolitické situace tamtéž po jejím skončení. Vytvoření podobného díla pro české země, které by revidovalo a doplnilo starší výzkum Josefa Polišenského, a to při kombinování vojensko-politického výkladu a socio-kulturní problematiky třicetileté války, by jistě mohlo být zajímavou výzvou pro domácí odborníky.

Jan Kilián

Martin KLEČACKÝ, *Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany*, Praha, Academia, 2017, 303 s.

V loňském roce vyšla v pražském nakladatelství Academia doktorská práce historika Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd české republiky Martina Klečackého věnovaná působení českého ministra krajana v předlitavských vládách. Jednalo se o zajímavou exekutivní politickou pozici a císařskou úlitbu českým politikům (staročechům, později i mladočechům), kteří se po 15 letech rezistence vrátili zpět do říšské rady. Jako odměnu za politickou a legislativní podporu rakouských vlád získali ministerské křeslo, které ovšem obvykle nebylo spojeno s konkrétním rezortem. Vznikla tak pozice ministra bez portfeje, tento ministr získal označení ministr krajana a historicky prvním českým ministrem krajanelem se stal v srpnu 1879 v Taaffeho vládě staročech Alois Pražák.

Klečacký se ve své publikaci věnuje působení ministra krajana v letech 1898–1909: v roce 1898 se v Thun-Hohensteinově vládě objevil jako první mladočeský ministr Josef Kaizl, v roce 1909 rezignoval na post ministra krajana Jan Žáček a následně již nebyla tato pozice ve vládě obsazována. Ve výše uvedeném časovém rozmezí se autor věnuje působení ministra krajana ve vztazích s českým místodržitelstvím, s vídeňskými centrálními úřady a s úřady v Českých Budějovicích, národnostně smíšené metropole jižních Čech s převahou obyvatelstva české národnosti, ovšem ovládané německou menšinou. Cílem takto pojatého výzkumu bylo nastínit náplň práce ministra krajana nejen